

MEMORANDUM

ONDERZOEK ALS HEFBOOM VOOR EEN INNOVATIEVE EN TOEKOMSTGERICHTE VLAAMSE LAND- EN TUINBOUW

PLATFORM VOOR LANDBOUWONDERZOEK

Dit memorandum kwam tot stand binnen de werking van het Platform voor Landbouwonderzoek. Het Platform voor Landbouwonderzoek brengt universiteiten, hogescholen, ILVO, praktijkcentra, verschillende beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid en de landbouworganisaties samen met het oog op het stimuleren van het landbouwonderzoek.

SITUERING

Wereldwijd staat de landbouwsector voor de uitdaging om een stijgende wereldbevolking te voeden en voeding en biomassa te produceren binnen de context van beperkte natuurlijke hulpbronnen en binnen de draagkracht van onze planeet. In verschillende internationale fora (zoals FAO, CGIAR en OESO) wordt daarom opgeroepen om de investeringen in landbouwonderzoek te versterken. Op Europees niveau wordt dat in de praktijk gebracht door een specifiek Europees Innovatiepartnerschap (EIP) "Productieve en duurzame landbouw", het initiatief voor gezamenlijke programmering (JPI) rond het thema "Voedselzekerheid, landbouw en klimaatverandering" en de maatschappelijke uitdaging "Voedselzekerheid, duurzame land- en bosbouw, marien en maritiem onderzoek en de bio-economie" als onderdeel van Horizon 2020.

Ook de Vlaamse land- en tuinbouw staat voor uitdagingen die direct of indirect gelinkt zijn aan die vraag om productiviteit en duurzaamheid steeds meer met elkaar te koppelen. Het Witboek Landbouwonderzoek (2009) geeft een overzicht van de manieren waarop het landbouwonderzoek de sector hierbij kan ondersteunen en de organisatorische aspecten die daarbij van belang zijn.

Vele thema's uit het Witboek Landbouwonderzoek zijn vandaag nog actueel, maar om tegemoet te komen aan de nieuwe opportuniteiten is een versterkte actie nodig. Dit memorandum beschrijft daarom de inspanningen die nodig zijn tijdens de volgende regeerperiode. Deze vragen sluiten aan bij overeenkomstige thema's uit het VRWI Memorandum 2014-2019¹, maar hier gaat het om de specifieke invulling voor de land- en tuinbouwsector. Er is zowel nood aan actie vanuit de Vlaamse Regering als door de partners die betrokken zijn in het Platform voor Landbouwonderzoek.

¹ VRWI (2013) Memorandum 2014-2019: Wetenschap en Innovatie Troef: Samen Toekomst Creëren

STERKTEN VAN HET VLAAMSE LANDBOUWONDERZOEK

Vlaanderen beschikt in vergelijking met andere landen over een goed uitgebouwd en functionerend kennis- en innovatienetwerk gericht op de land- en tuinbouwsector. In dit netwerk zijn diverse actoren actief, zoals universiteiten, hogescholen, het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO) en de praktijkcentra, die elkaar ook actief opzoeken om samen te werken en activiteiten te coördineren. Binnen de context van het Platform voor Landbouwonderzoek wordt bovendien gewerkt aan de bredere betere coördinatie en afstemming met landbouworganisaties en de betrokken beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid.

De belangrijke onderzoeksthema's, zowel inhoudelijk als op vlak van de organisatie, worden weergegeven in het Witboek voor landbouwonderzoek. Het gaat om: (i) genetica en biodiversiteit, (ii) optimalisatie van groei- en productiefactoren, (iii) ketenwerking, (iv) kwaliteit van landbouwproducten en maatschappelijke rol van voeding en (v) multifunctionaliteit van landbouw. Dat zorgt voor een algemeen en duidelijk kader met betrekking tot het toekomstig landbouwonderzoek in Vlaanderen.

De organisatorische uitdagingen liggen op het vlak van (i) het uitbouwen van onderzoek als basis voor innovatie, (ii) het identificeren van prioritaire onderzoeksdomeinen en kennisvragen, (iii) een betere afstemming van de onderzoeksfinanciering, (iv) de organisatie van het onderzoekslandschap en de doorstroming van informatie en (v) de valorisatie van opgebouwd intellectueel kapitaal.

De Vlaamse overheid financiert het landbouwonderzoek via een combinatie van structurele werkingsmiddelen voor de universiteiten, het ILVO en de praktijkcentra enerzijds en projectmiddelen anderzijds. De IWT LA-trajecten vormen daarbij een uniek financieringskanaal dat het mogelijk maakt om in te spelen op de actuele noden in de sector. De focus op vraaggedrevenheid, betrokkenheid van de sector (o.a. in de praktijkcentra en de LA-trajecten) en de toepassing van de resultaten op bedrijfsniveau zijn daarbij succesfactoren. Er kan ook gebouwd worden op een sterke formele en informele overlegtraditie met stakeholders.

VERBETERDOMEINEN

Ondanks de opgesomde sterkten identificeert het Platform voor Landbouwonderzoek ook een aantal verbeterdomeinen. Deze bouwen verder op de eerdere vaststellingen van het Witboek Landbouwonderzoek en houden rekening met de specificiteit en de omgevingsfactoren van de Vlaamse land- en tuinbouw. De aspecten waar nog verbeteringen gemaakt kunnen worden, zijn:

- (i) keuzes maken en prioriteiten stellen,
- (ii) financiering en
- (iii) coördinatie en afstemming.

Keuzes maken en prioriteiten stellen

Het Witboek Landbouwonderzoek beschrijft uitgebreid de thema's waarvoor het landbouwonderzoek de sector kan ondersteunen in zijn streven naar een groeiende productiviteit én duurzaamheid. Toch is er een behoefte om dat algemene kader te concretiseren. De prioriteiten zijn nog onvoldoende uitgewerkt naar thema's en subsectoren. Tegelijk is er een algemene spanning tussen enerzijds de oproep om meer te werken met speerpunten en anderzijds de wens om te zorgen voor een ruime generalistische benadering en kennis. Hoe dan ook is het een nadeel dat het Witboek Landbouwonderzoek niet gepaard gaat met specifieke financiering.

De vraag naar een verdere prioriteitsstelling kadert binnen de uitdaging om het Vlaamse landbouwonderzoek beter te laten aansluiten bij de Europese of internationale onderzoeksagenda's. Daarbij moet wel rekening gehouden worden met de specifieke situatie in Vlaanderen, bv. op vlak van verstedelijking, typische rassen en de kleine binnenlandse markt. Door sterker in te zetten op prioriteiten kan Vlaanderen zich beter profileren op het internationale vlak en kan er kritische massa en een competitief voordeel opgebouwd worden. De nieuwe aanpak onder het EIP "Productieve en duurzame landbouw" en de werkprogramma's onder Horizon 2020 kunnen hiervoor een aanknopingspunt zijn. Met de introductie van multi-actorprojecten en thematische netwerken wordt Horizon 2020 ook interessant voor een aantal onderzoeksinstellingen die nog relatief onervaren zijn met Europese onderzoeksfinanciering. Dat dient opgenomen te worden in de ondersteunende werking van de Vlaamse overheid.

Ondanks de vraag naar een verdere prioritering is het volgens het Platform voor Landbouwonderzoek belangrijk dat de IWT LA-trajecten met een open systeem blijven werken. Dat maakt het mogelijk om in te spelen op actuele problemen en noden van de sector. Daarom moeten de sectoren actief en op een geschikte manier betrokken worden in de verschillende fasen van het onderzoek (voorbereiding, uitvoering en implementatie van de resultaten). Ten slotte moet er in de toekomst nog verdere aandacht besteed worden aan meer maatschappelijk en socio-economisch georiënteerde thema's en minder grote sectoren.

Financiering van landbouwonderzoek

De beperkte middelen en hun versnippering (cf. rapporten Soete) werden reeds aangekaart in het Witboek Landbouwonderzoek en deze situatie is nog steeds aanwezig. Het Platform voor Landbouwonderzoek is van mening dat er zo efficiënt mogelijk met de middelen moet worden omgegaan om zo de verwachte output te realiseren. Een administratieve vereenvoudiging en het stroomlijnen van instrumenten in het volledige kennis- en innovatiesysteem van de Vlaamse land- en tuinbouw is nodig, zodat deze elkaar aanvullen en versterken.

Er dient gezocht te worden naar een betere verhouding tussen de structurele en projectmatige financiering. Door de sterke klemtoon op projectmatige financiering, komen de continuïteit en de opbouw van expertise in het gedrang. Dat kan aangepakt worden door een uitgebreider middenkader bij de onderzoeksinstellingen, waardoor gewerkt kan worden vanuit een langetermijnstrategie en er meer ruimte is voor de voorbereiding van (internationale) projectvoorstellen en de coördinatie van projecten. Op die manier kan ook het werk en de opleiding van jonge onderzoekers beter renderen en zijn er meer kansen voor interdisciplinair en participatief onderzoek.

Het huidige (financiële) kader zorgt voor een bepaalde onderzoeksfocus. Er wordt vanuit de onderzoekers voornamelijk gemikt op de IWT LA-trajecten. Andere instrumenten zoals strategisch basisonderzoek en persoonlijke mandaten (bv. specialisatiebeurzen, Baekeland- en innovatiemandaten) zijn moeilijker toegankelijk voor landbouwonderzoek of komen niet tegemoet aan de onderzoeksnoden. Daardoor ziet men weinig financieringsmogelijkheden voor onderzoeksprojecten die buiten de focus van de LA-trajecten vallen. Dat heeft vooral gevolgen voor het uitvoeren van basisonderzoek en langetermijnprojecten (zoals plantenveredeling), waar er nog niet meteen zicht is op een praktische toepassing.

De betrokkenheid van de bedrijven en de sector (bv. via hybride onderzoeksfinanciering) biedt doorgaans een meerwaarde voor de doelgroep én de onderzoekers om onderzoeksresultaten te valoriseren en in de praktijk toe te passen. Meer nog dan de bedrijven klaar te maken om kennis te absorberen, is het nodig om te evolueren naar een benadering waarbij verschillende actoren tegelijkertijd deelnemen aan het innovatieproces, elk vanuit hun eigen positie. Hierbij kan de ervaringskennis van land- en tuinbouwers optimaal benut worden. Met de invoering van de IWT LA-trajecten werden reeds de eerste stappen gezet op dit vlak, maar dat dient nog verder uitgebouwd te worden via de acties in het kader van het EIP "Productieve en duurzame landbouw". Het is wel nodig om na te gaan hoe dit engagement van de bedrijven zich kan vertalen in een

waardering in de cofinanciering, want in de praktijk blijkt het steeds moeilijker om de benodigde cofinanciering bij elkaar te brengen. Dat is vooral het geval voor thema's die gelinkt zijn aan maatschappelijke problematieken (zoals bijvoorbeeld dierenwelzijn, emissies, bodem, nutriënten, enz.) en kleinere sectoren. Er moet ook nagegaan worden hoe de activiteiten van onderzoekers die gericht zijn op disseminatie en valorisatie in de praktijk beter gewaardeerd kunnen worden.

Er is ook specifieke aandacht nodig voor de Vlaamse deelname aan transnationaal onderzoek, zoals oproepen van ERA-NETten of initiatieven voor gezamenlijke programmering. Er wordt gevraagd om op een structurele manier voldoende middelen ter beschikking te stellen vanuit de geschikte financieringskanalen, opdat de deelname van Vlaamse actoren gemaximaliseerd kan worden. Het inzetten en verschuiven van bestaande middelen zal niet volstaan. Verder is het ook nodig om transnationale oproepen en procedures meer uniform te maken tussen de bestaande initiatieven.

Ten slotte is er ook aandacht nodig voor de systeemgerichte en transversale inzet van financieringsinstrumenten over beleidsdomeinen heen, met het creëren van innovatiecapaciteiten (zowel bij bedrijven, kennisinstellingen als andere actoren) als belangrijke drijfveer. Momenteel stoot de landbouwsector op barrières als het gaat om de toegang van bedrijven tot kmo-financiering gericht op onderzoek, ontwikkeling en innovatie en financiering gericht op onderlinge en buitenlandse kennisuitwisseling. Dat kan vermeden worden door het samenbrengen van middelen uit verschillende beleidsdomeinen voor de uitrol van gezamenlijke projecten en/of doelstellingen.

Om op een competitieve en kwaliteitsvolle manier aan onderzoek te doen is er nood aan een goede onderzoeksinfrastructuur. Investerings daarin dienen op een weloverwogen manier te gebeuren, met aandacht voor een geschikte samenwerking waar mogelijk. Bestaande middelen en instrumenten moeten minstens gehandhaafd blijven.

Coördinatie en afstemming

Een derde verbeterdomein is de coördinatie, afstemming en aansturing binnen het Vlaamse landbouwonderzoek. Er zijn op dit vlak zeker al een aantal goede voorbeelden beschikbaar (bv. coördinatiecomités, technopolen sierteelt en pluimvee, loketten gericht op verschillende sectoren, bio-kennisnetwerk), maar een verdere inspanning op dit vlak is nodig.

Er is op dit moment nog een te grote graad van versnippering met veel individuele en onafhankelijke initiatieven en/of projecten. Er wordt gevraagd om beleidsmatig en via financiering de juiste condities te scheppen, waarbij samenwerking tussen betrokken kennisinstellingen, sector, innovatie-ondersteunende diensten en belanghebbenden beloond wordt. Op die manier kan er invulling gegeven worden aan de steeds grotere vraag naar de valorisatie van onderzoeksresultaten en het stimuleren van een cocreatie-aanpak om de innovatieparadox te overwinnen.

Met de opstart van het Platform voor Landbouwonderzoek werd een eerste stap gezet, maar het gevoel heerst dat er nog meer mogelijkheden zijn m.b.t. coördinatie, afstemming, communicatie en informatiedoorstroming. Het doel van deze coördinatie moet zijn om het Vlaamse landbouwonderzoek intern beter te organiseren, zodat de efficiëntie stijgt, de resultaten de doelgroep beter bereiken en onderzoeksresultaten breder geïmplementeerd worden. Daarbij moet men oog hebben voor zowel de Vlaamse situatie als de opportuniteiten en mogelijkheden op interregionaal en internationaal vlak.

Specifiek voor de deelname aan internationale oproepen is er nood aan meer complementaire samenwerking en coördinatie tussen Vlaamse actoren om succesvol te zijn. Er is mankracht nodig om op een gestructureerde manier Europese projecten die voor Vlaanderen prioritair zijn op te starten, te zorgen voor de afstemming met alle belanghebbenden en voorstellen in te dienen.

NOOD AAN ACTIE

Om deze verbeterdomeinen aan te pakken is er nood aan verdere actie op verschillende vlakken. In functie van de specifieke actie, dient die actie opgenomen te worden door de Vlaamse Regering of door de leden van het Platform voor Landbouwonderzoek zelf.

Om de efficiëntie van de middelen en de werking te verhogen wil het Platform voor Landbouwonderzoek zelf inzetten op:

- i. Keuzes maken en prioriteiten stellen
 - Het prioriteren van onderzoeksthema's op korte en langere termijn, vertrekkend vanuit het Witboek Landbouwonderzoek en met betrokkenheid van de stakeholders;
 - Het verankeren van het Vlaamse landbouwonderzoek binnen strategische beleidskaders en Europese onderzoeksprioriteiten;
- ii. Financiering
 - Het uitwerken van een integrale strategie rond bepaalde onderzoeksthema's, waarbij verschillende instrumenten (in de tijd) gecombineerd worden om tot een optimale implementatie in de praktijk te komen;
- iii. Coördinatie en afstemming
 - Het versterken van de rol van het Platform voor Landbouwonderzoek en andere organisatiestructuren die het mogelijk maken om op een betere, meer gecoördineerde manier in te spelen op de mogelijkheden voor onderzoeksfinanciering op Europees niveau.

Op basis van de analyse van sterkten en verbeterdomeinen en de acties die zelf uitgewerkt zullen worden, vraagt het Platform voor Landbouwonderzoek aan de Vlaamse Regering om:

- i. Keuzes maken en prioriteiten stellen
 - Prioriteit te geven aan landbouwonderzoek en hierin duidelijk te blijven investeren, om zo tegemoet te komen aan de maatschappelijke uitdaging om steeds meer mensen te voeden binnen de context van natuurlijke hulpbronnen en de draagkracht van onze planeet;
 - Na te gaan hoe de inspanningen van onderzoekers in de samenwerking met bedrijven en de valorisatie van onderzoeksresultaten beter gewaardeerd kunnen worden;
- ii. Financiering
 - De LA-trajecten te behouden als een afzonderlijk financieringskanaal, aangezien deze het mogelijk maken om op een adequate manier in te spelen op de noden van de sector en ze hun nut reeds bewezen hebben;
 - De LA-trajecten beter te laten inspelen op maatschappelijke verwachtingen en uitdagingen op langere termijn;
 - Het budget van de LA-trajecten te verhogen en de toegang van het landbouwonderzoek tot de andere financieringsinstrumenten te verbeteren;
 - Binnen de globale onderzoeksfinanciering te zorgen voor een afstemming van instrumenten, zodat deze elkaar aanvullen en versterken. Hierbij wordt o.a. gevraagd naar zowel open als thematische oproepen, mogelijkheden voor diverse onderzoekstypes en een goed evenwicht tussen bottom-up ideeën en (waar nodig) sturing gericht op specifieke thema's, sectoren en niches;
 - Nieuwe vormen van cofinanciering mogelijk te maken, bv. door de deelname van bedrijven aan het onderzoek een waarde te geven of door als overheid zelf in te staan voor de cofinanciering voor projecten waar de bijdrage niet uit de markt kan komen;
 - Het ex-federale onderzoeksbudget (o.a. voor onderzoek rond dierenwelzijn) op hetzelfde peil te houden bij de regionalisatie;
 - De administratieve lasten te beperken en waar mogelijk procedures van verschillende overheidsdiensten op elkaar af te stemmen;
 - Het verkennen van de mogelijkheden van de systeemgerichte en transversale inzet van instrumenten over beleidsdomeinen heen, ten voordele van de bedrijven.
 - Een basisfinanciering uit te werken voor een vast middenkader (senior onderzoekers) die zich specifiek richten op het realiseren van een langetermijnonderzoeksstrategie, de

- samenwerking met andere actoren in het kennis- en innovatiesysteem, en de voorbereiding en coördinatie van grote (Europese) onderzoeks- en andere projecten;
- Op een structurele manier voldoende en bijkomende middelen uittrekken voor deelname aan internationale samenwerkingen en EU-projecten binnen landbouwgerelateerde oproepen (bv. FACCE JPI, relevante ERA-NETten, enz.);
 - Te pleiten voor meer uniforme procedures voor de organisatie van transnationale onderzoeksoproepen;
- iii. Coördinatie en afstemming
- De werking van het Platform voor Landbouwonderzoek te versterken, zodat meer uitgebreid ingezet kan worden op het domein van coördinatie en afstemming, informatiedoorstroming en aansturing. Dat geldt zowel binnen Vlaanderen als voor de Europese programma's;
 - Het Platform voor Landbouwonderzoek te gebruiken als advies- en overlegorgaan met de actoren die betrokken zijn bij het landbouwonderzoek;
 - De ondersteuning vanuit overheid om coördinatie en overleg te faciliteren/ondersteunen binnen en tussen projecten, maar ook tussen actoren in het kennis- en innovatiesysteem.

Samenvattend pleit het Platform voor Landbouwonderzoek ervoor dat de Vlaamse Regering een gezond en gevarieerd onderzoeksnetwerk zou ondersteunen, waarbij er financieringsmogelijkheden zijn voor verschillende soorten onderzoek. Op die manier moet een goed evenwicht gegarandeerd worden tussen praktijk- en basisonderzoek, langlopend en kortlopend onderzoek, economisch en meer maatschappelijk georiënteerd onderzoek en ten slotte de vertaling en valorisatie van onderzoeksresultaten naar de landbouwpraktijk en het langetermijnbasisonderzoek. Het Platform wil zelf inzetten op een betere onderlinge samenwerking en coördinatie, zodat de beschikbare middelen en de opduikende opportuniteiten zo goed mogelijk benut worden.